

УДК 378.14

Попадич Олена Олександрівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
ORCID ID 0000-0003-1426-4114
olena.popadych@uzhnu.edu.ua

БІНАРНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Готовність учителів початкових класів до формування правової компетентності учнів необхідно спрямувати не лише на засвоєння знань, умінь та навичок фахової діяльності. Для майбутнього їхнього застосування в тих чи інших професійних ситуаціях, необхідне формування креативного бажання та вміння вчителя моделювати власні нетипові підходи до виконання педагогічних завдань. Майстерність вибудовувати завдання і творчо їх виконувати – один із основних критеріїв належного рівня фахової підготовки вчителя.

Майбутній педагог у сфері початкової освіти «має володіти певними фаховими вміннями моделювання пізнавальної діяльності учнів та особистої фахової діяльності. У широкому плані формування правової компетентності молодших школярів доцільно розглядати у якості засобу виконання акмеологічної стратегії фахової підготовки в сучасному закладі вищої освіти» [4, с.307].

Права дитини важко захистити навіть у мирні часи, але особливо

складно гарантувати їх реалізацію в період збройних конфліктів. Проблеми, пов'язані з захистом прав дітей, постійно знаходяться в центрі уваги суспільства та держави, ЗМІ та правоохоронних органів, політологів і соціологів, істориків і юристів, теоретиків і практиків у нашій країні і за кордоном. Голод, хвороби, дитяче рабство, наркоманія, сексуальна і економічна експлуатація, фізичне і психологічне насильство над дітьми стали реаліями пострадянських країн.

Питання сучасної освіти, фізичного і морального здоров'я дітей, зменшення рівня девіантності в поведінці неповнолітніх, усунення безпритульності і бездоглядності дітей, порушень їх законних прав набувають в сучасному світі характер загальнонаціональних проблем, які потребують негайного вирішення. Установи для маленьких громадян України, поряд із загальними напрямками соціальної політики держави, повинні реалізовувати особливі заходи щодо окремих груп дітей, які перебувають в особливо складних умовах і важких життєвих ситуаціях. Діти як соціальна група не можуть самостійно протистояти загрозам, тому необхідний їх особливий захист з боку багатьох інститутів і, перш за все, держави.

Викладене вище зумовлює актуальність формування правової компетентності молодших школярів та відповідно підготовку вчителя до такого роду діяльності, що зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження загальних та спеціальних компетентностей учителя початкової школи, інтегровані у блоки ключових компетентностей, сприяють застосуванню моделювання у професійній діяльності, зокрема це «теоретичні (система знань у галузі моделювання, технології, методи та форми їх впровадження у професійну діяльність тощо) та практичні (сукупність умінь використання моделей)» [2, с.18]. У дослідженні ми спиралися на наукові праці щодо педагогічного моделювання як складової фахової готовності вчителя

початкових класів (Н. Бахмат [2]), моделювання соціосистем (Г. Бачинський [1]) та моделювання змісту навчання майбутніх педагогів (І. Притуленко [9]), педагогічних засад підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності (О. Будник [3]), підготовки майбутніх учителів до творчої професійної діяльності (Ю. Галатюк, В. Тищук [4]), методичних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи (О. Комар [7]), правової підготовки майбутніх учителів початкової школи (І. Дорманська [5]), правове виховання дітей (Л. Кисільова, Н. Данішкіна [6]), компетентнісного підходу в сучасній освіті (О. Красільнікова [8]) та ін.

Мета статті – обґрунтувати бінарну модель формування правової компетентності молодших школярів у контексті підготовки вчителя початкової школи до такого виду діяльності.

Методи дослідження. Аби теоретично обґрунтувати необхідні зміни в підготовці майбутніх учителів до формування правової компетентності молодших школярів, ми послуговувалися одним із важливих загальнонаукових методів дослідження – моделюванням. Раціонально сформована модель охоплює й програму виконання дій, задля продуктивності підходу до розуміння суті, а також сприяє формуванню в суб'єктів навчання, передусім у майбутніх педагогів, відповідного типу мислення. Орієнтовна складова визначає ціль, завдання, послідовність певних дій, темп їхнього включення в робочий процес. Виконавча складова – основна. Її суть зазвичай полягає в істотно новій інформації, яку мають опанувати студенти. Така інформація показує шляхи вирішення проблеми, а також процес заданих змін. При цьому передбачено не лише засвоєння, а й узагальнення студентами цієї інформації. Узагальнене знання здійснює організаційну й орієнтувальну функції, покращує якість знань, умінь та навичок. Контрольна складова моделі призначена

визначати ступінь відповідності попередніх змін інформації попередньому взірцю (ідеальному чи матеріальному). Завдяки цьому можна коригувати і орієнтовну, і виконавчу складові. Зокрема, найперспективнішими для застосування в педагогічній практиці вчителя є системний та імітаційний типи моделювання [1]. Системне моделювання в новітній науці є поданням різних об'єктів як системи взаємопов'язаних складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність учителів початкових класів до формування правової компетентності учнів полягає в забезпеченні оптимальних умов для розвитку фахового мислення, здобуття знань та засвоєння вмінь і навичок фахової діяльності завдяки її моделюванню. Імітаційне моделювання є процесом конструювання моделі та певних експериментів задля розуміння поведінки системи й оцінення (в рамках обмежень, накладених якимись критеріями або їхньою сукупністю) різних стратегій на забезпечення діяльності такої системи.

На відміну від інших методів, моделювання дає змогу проаналізувати більше можливих варіантів, точніше спрогнозувавши результати ухвалення відповідних управлінських рішень, забезпечує змогу уникнення небажаних наслідків, збільшуючи позитивний результат від прийнятих. Тому імітаційне моделювання вкрай важливе для вивчення непростих об'єктів на зразок педагогічних систем, безпосереднього «експериментування», де можливі важкі, подекуди непоправні наслідки.

Модель готовності майбутнього вчителя початкових класів до формування правової компетентності молодших школярів слугує сукупністю теоретичних знань і практичної майстерності (аналітико-прогностичних, проєктних умінь і рефлексії) на новому якісному рівні.

Змістовою складовою моделі підготовки майбутніх педагогів має бути передбачено готовність до цілеспрямованої діяльності, яка ґрунтуватиметься на сукупності теоретичних знань і майстерності на новому якісному рівні. Таку складову інтерпретують спецкурс

«формування правової компетентності молодших школярів у початковій освіті» та застосування певних навчальних методів, форм і засобів.

Процесуальною (технологічною) складовою моделі передбачено поступову організацію навчального процесу студентів, враховуючи специфіку всіх етапів багаторівневої педагогічної освіти, забезпечення спадкоємності постановки й виконання дидактичних завдань відповідно до вибору навчальних змісту, форм, методів та засобів.

Модель готовності майбутнього вчителя початкових класів до формування правової компетентності молодших школярів охоплює процес підготовки вчителя у закладах вищої освіти та його майбутню професійну діяльність. З'єднуючою ланкою цих двох систем виступає педагогічна практика, коли студент фактично виконує свої професійні функції в реальних умовах закладу загальної середньої освіти.

Особливістю моделі, що забезпечує її бінарний характер є ступінчастий характер, який дозволяє фрактально розглядати дві моделі (підготовки вчителя та формування правової компетентності школярів) у єдності та постійно використовувати взаємозв'язки між ними.

Успішна реалізація запропонованої моделі буде можливою за виконання таких педагогічних умов: системності підготовки майбутнього вчителя до педагогічної практики в початковій школі; поетапної педагогічної скерованості змісту вищої педагогічної освіти на негайне розв'язання проблем формування правової складової їхньої готовності завдяки міждисциплінарному інтегруванню педагогічних і спеціальних предметів; наступності зв'язків навчального процесу студентів у закладах вищої освіти та їхньої майбутньої фахової діяльності; скерування навчального процесу в закладах вищої освіти на якісно іншу сутність змісту вимог до фахової діяльності сучасного вчителя початкових класів; створення фрактальної моделі підготовки вчителя початкової школи до формування правової компетентності учнів, враховуючи сукупність

теоретичних знань і певних умінь на рівні цілеспрямованості, що дає змогу інноваційного пошуку в умовах початкової школи.

Наведемо конкретний приклад реалізації одного з блоків запропонованої моделі. Програма педагогічного супроводу сім'ї вчителем початкових класів містить обґрунтування необхідності педагогічної підтримки сім'ї. Кризові явища в житті сім'ї різноманітні: зруйновані моральні уявлення про шлюб та сім'ю; втрачено традиційне сприйняття батьківства і дитинства; деформована сфера сімейного виховання; як наслідок кризи сім'ї – численні проблеми дитинства тощо. Система правового виховання і освіти не може кардинально змінити ситуацію, однак спроможна зробити позитивний внесок у відродження традиційних цінностей сім'ї.

Системний підхід до проблеми педагогічного супроводу сім'ї в питаннях виховання дітей впливає з мети діяльності початкової школи для відродження вітчизняних традицій сімейного виховання, відновлення традиційного укладу життя. Це передбачає ознайомлення батьків зі змістом програми правового виховання; організація конкретних заходів щодо правового виховання дітей; планування і реалізація роботи з правової просвіти та підвищення кваліфікації фахівців, задіяних в програмі супроводу сім'ї; розробка ціннісного змісту з урахуванням правових та культурно-історичних традицій, а також сучасних проблем і особливостей розвитку суспільства тощо.

Етапи реалізації програми удосконалення змісту освіти в початковій школі відповідно до традицій і духовно-моральних цінностей сім'ї передбачають відкриття сімейних лекторіїв, підбір методичних рекомендацій, створення ігрового і розвиваючого простору, підбір аудіо- та відеотек для всієї родини, створення бібліотечок правової літератури для батьків; збагачення спільного дозвілля батьків і дітей екскурсіями, поїздками. Окрім того, програма супроводу педагогічного виховання

передбачає зниження прояву кризи в сім'ї; відродження та збереження кращих традицій сімейного виховання; активізацію правової свідомості батьків і педагогів; створення активно діючої, працездатної системи традиційного сімейного виховання тощо.

Зауважимо, що реалізація вищевикладеної програми передбачає бінарний характер моделювання її впровадження у навчальний процес та позаурочну діяльність, оскільки вимагає взаємодії двох споріднених моделей: формування правової компетентності молодших школярів (де чинником впливу обрано сім'ю) та підготовку вчителя початкових класів до формування правової компетентності учнів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Запропонована модель готовності майбутнього вчителя початкових класів до формування правової компетентності молодших школярів, яка охоплює процес підготовки вчителя у закладах вищої освіти та його майбутню професійну діяльність. З'єднуючою ланкою цих двох систем виступає педагогічна практика, коли студент фактично виконує свої професійні функції в реальних умовах закладу загальної середньої освіти. Змістовою складовою моделі передбачено готовність учителя до цілеспрямованої діяльності, яка ґрунтуватиметься на сукупності теоретичних знань і майстерності на новому якісному рівні. Процесуальною складовою моделі передбачено поступову організацію навчального процесу студентів, враховуючи специфіку всіх етапів багаторівневої педагогічної освіти, забезпечення спадкоємності постановки й виконання дидактичних завдань відповідно до вибору навчального змісту, форм, методів та засобів. Особливістю моделі є ступінчастий характер, який дозволяє фрактально розглядати дві моделі (підготовки вчителя та формування правової компетентності школярів) у єдності та постійно використовувати взаємозв'язки між ними на основі розроблених педагогічних умов реалізації моделі. Наведено конкретний приклад застосування моделі для

програми педагогічного супроводу сім'ї вчителем початкових класів щодо правового виховання учнів.

До подальших напрямів дослідження відносимо побудову концептуальної фрактальної моделі підготовки вчителя початкової школи до формування правової компетентності молодших школярів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бачинський Г. О. Математико-картографічне моделювання соціоекосистем – провідний метод прикладної соціоекології. Проблеми урбоекології: темат. зб. наук. праць. Київ: НОК ВО, 1992. 160 с.
2. Бахмат Н. В. Педагогічне моделювання як складова фахової готовності вчителя початкових класів. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2011. Вип. 7. С. 14–20.
3. Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади при підготовки майбутніх учителів по класів до соціально-педагогічної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2015. 552 с.
4. Галатюк Ю., Тищук В. Підготовка майбутніх учителів фізики до творчої професійної діяльності. Вісник Львівського університету. Серія: педагогіка. 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 307–313.
5. Дорманська І. М. Правова підготовка майбутніх вчителів початкової школи в умовах ступеневої освіти: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. 20 с.
6. Правовое воспитание дошкольников: миф или реальность?: метод. рекомендации в помощь работникам дошк. образ. учреждений по организации работы по правовому воспитанию дошкольников / сост.: Л. Г. Киселева, Н. Н. Данишкина. Краснотурьинск, 2009. 70 с.

7. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук. Умань, 2011. 512 с.
8. Красільнікова О. Компетентнісний підхід як основа філософії освіти. Вісник Київського нац. торговельно-економічного університету. 2018. № 1. С. 147–156.
9. Притуленко І. В. Суть і структура дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2011. № 32–33. С. 88–92.

REFERENCES

1. Bachyns'kyu H. O. Matematyko-kartohrafichne modelyuvannya sotsioekosystem – providnyy metod prykladnoyi sotsioekolohiyi. Problemy urboekolohiyi: temat. zb. nauk. prats'. Kyiv: NOK VO, 1992. 160 s.
2. Bakhmat N. V. Pedahohichne modelyuvannya yak skladova fakhovoyi hotovnosti vchytelya pochatkovykh klasiv. Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka. 2011. Vyp. 7. S. 14–20.
3. Budnyk O. B. Teoretychni i metodychni zasady pry pidhotovky maybutnikh uchyteliv po klasiv do sotsial'no-pedahohichnoyi diyal'nosti: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Zhytomyr's'kyu derzh. un-t im. I. Franka. Zhytomyr, 2015. 552 s.
4. Halatyuk YU., Tyshchuk V. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv fizyky do tvorchoyi profesiynoyi diyal'nosti. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya: pedahohika. 2005. Vyp. 19. CH. 1. S. 307–313.
5. Dormans'ka I. M. Pravova pidhotovka maybutnikh vchyteliv pochatkovoyi shkoly v umovakh stupenevoyi osvity: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesiynoyi osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2004. 20 s.
6. Pravovoe vospytanye doshkol'nykov: myf yly real'nost'?: metod.

rekomentatsyy v pomoshch' robotnykam doshk. obraz. uchrezhdenyy po orhanyzatsyy raboty po pravovomu vospytanyyu doshkol'nykov / sost.: L. H. Kyseleva, N. N. Danyshkyna. Krasnotur'yansk, 2009. 70 s.

7. Komar O. A. Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do zastosuvannya interaktyvnoyi tekhnolohiyi: dys. ... d-ra ped. nauk. Uman', 2011. 512 s.
8. Krasil'nikova O. Kompetentnisnyy pidkhid yak osnova filosofiyi osvity. Visnyk Kyuyivs'koho nats. torhovel'no-ekonomichnoho universytetu. 2018. № 1. S. 147–156.
9. Prytulenko I. V. Sut' i struktura dydaktychnoho modelyuvannya zmistu navchannya studentiv pedahohichnoho VNZ. Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity. 2011. № 32–33. S. 88–92.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Попадич Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси: підготовка вчителя початкової школи, формування правової компетентності молодших школярів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Popadych Olena – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education, Uzhhorod National University.

Scientific interests: primary school teacher's preparation, the formation of legal competence of primary-school-age children.

ПОПАДИЧ ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА. БІНАРНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ. У статті обґрунтовано, що готовність учителів початкових класів до формування правової компетентності учнів необхідно орієнтувати не лише на засвоєння знань, умінь та навичок, а й на формування креативного бажання та вміння моделювати власну педагогічну діяльність. На основі аналізу створення моделей різних педагогічних систем, запропоновано бінарну модель, яка охоплює процес підготовки вчителя у закладах вищої освіти та його майбутню професійну діяльність. З'єднуючою ланкою цих двох систем виступає педагогічна практика, що дозволяє студентів в реальних умовах закладу загальної середньої освіти виконувати свої професійні функції з формування правової компетенції учнів. Процедура має ґрунтуватися на базі відповідних педагогічних засад. Наведено конкретний приклад застосування моделі для програми педагогічного супроводу сім'ї вчителем початкових класів щодо правового виховання учнів.

Ключові слова: учитель, початкова школа, правова компетентність, молодші

школярі, бінарна модель, підготовка вчителя, формування.

ПОПАДИЧ ЕЛЕНА АЛЕКСАНДРОВНА. БИНАРНАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ. В статье обосновано, что готовность учителей начальных классов к формированию правовой компетентности учащихся необходимо ориентировать не только на усвоение знаний, умений и навыков, но и на формирование креативного желания и умения моделировать собственную педагогическую деятельность. На основе анализа создания моделей различных педагогических систем, предложено бинарную модель, охватывающую как процесс подготовки учителя в учреждениях высшего образования, так и его будущую профессиональную деятельность. Связующим звеном этих двух систем выступает педагогическая практика, позволяющая студенту в реальных условиях учреждения общего среднего образования осуществлять свои функции по формированию правовой компетентности учащихся. Процедура должна основываться на базе соответствующих педагогических основ. Приведен конкретный пример применения модели для программы педагогического сопровождения семьи учителем начальных классов относительно правового воспитания учащихся.

Ключевые слова: учитель, начальная школа, правовая компетентность, младшие школьники, бинарная модель, подготовка учителя, формирование.

POPADYCH OLENA. A BINARY MODEL OF AN ELEMENTARY SCHOOL TEACHER TRAINING TO DEVELOP LEGAL COMPETENCES OF STUDENTS. The article argues that training of elementary school teachers to develop legal competences of students needs both mastering new knowledge and skills as well as formation of a creative wish and ability to model their personal pedagogical activity. Referring to the analysis of creation of the models of different pedagogical systems, it is proposed to use a binary model, which involves the process of teachers' training at higher educational establishments and their future professional activity. Pedagogical practice is the linking element of those two systems, when a student actually performs his/her professional functions in the real school conditions. The essential component of that model is the teacher's readiness to conduct the activity, which is founded on a complex of theoretical knowledge and skills of a new quality level. The processual constituent of the model suggests a gradual organization of the students' educational process, considering peculiarities of all stages of the multi-level pedagogical education, securing the heredity of setting and performing the didactic tasks according to the choice of the educational content, form, methods and instruments.

The procedure should be based on the appropriate pedagogical fundamentals, i.e. consistent training of a future teacher to take pedagogical practice in the elementary school; gradual pedagogical focus of the content of higher pedagogical education on the urgent solution of the problem of formation of the legal component of teachers' training due to the interdisciplinary integration of pedagogical and specific subjects; sequence of the relations of the educational process of students at higher educational establishments and their future professional activity; focus of the educational process at higher educational establishments on principally different requirements to professional activity of a modern elementary school teacher; creation of a binary model of the elementary school teachers training to develop legal competences of students, considering a complex of theoretical knowledge and specific skills at the level of determination that secures the innovative search in the conditions of an elementary school; projecting of an appropriate social and educational sphere for the best-possible training of a future elementary school teacher. The work describes an example of that model application for the program of pedagogical assistance for a family by an

elementary school teacher concerning the legal education of students (a system approach to the problem of pedagogical assistance on the issue of legal educating of children, improvement of the content and education at the elementary school referring to the traditions and legal values of the family; shaping and development of a system of collaboration during the classes with children, etc.)

Key words: *teacher, elementary school, legal competences, junior students, binary model, teacher training, development.*